

УДК 343.13 (477)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СНД: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Роман МОВЧАН,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету

SUMMARY

The article is devoted to coverage of the CIS countries experience on combating criminal law violation of land rights. Attention is drawn to the lack of a unified approach to location rules on unauthorized occupation (capture) of land or other forms of violations of land rights in the structure of the special part of the relevant criminal codes, due to different systems of land relations, which have developed in the CIS. In addition, the features presenting signs of the objective side deals with the points of crimes, grounds of criminal responsibility for the commission of these acts, the specifics of designing aggravating circumstances and penalties analyzed criminal law. The study voiced proposals on improving existing domestic criminal laws.

Key words: land, unauthorized occupation, unauthorized seizure, right to land, management.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню досвіду країн групи СНД щодо кримінально-правової протидії порушенням прав на землю. Звертається увага на відсутність уніфікованого підходу щодо місцезорозташування, норм про самовільне зайняття (захоплення) землі або інші прояви порушень прав на землю у структурі Особливих частин відповідних кримінальних кодексів, що пояснюється різними системами земельних відносин, які склалися в країнах СНД. Крім того, висвітлюються особливості викладення ознак об'єктивної сторони розглядуваних складів злочинів, підстави притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цих діянь, специфіка конструювання кваліфікуючих ознак, а також санкції аналізованих кримінально-правових норм. У процесі дослідження визначені напрями подальшого удосконалення чинного вітчизняного кримінального законодавства.

Ключові слова: земля, самовільне зайняття, самовільне захоплення, права на землю, управління.

Постановка проблеми. Як слушно відзначає М.І. Хавронюк, реальністю сьогодення є взаємний зв'язок елементів національної кримінально-правової системи не лише між собою, а й із відповідними елементами зарубіжних кримінально-правових систем. За таких умов стає очевидним, що з метою досягнення найвищої ефективності норм кримінального права України останнє повинно враховувати всі найкращі досягнення європейської і світової кримінально-правової думки та зарубіжного кримінального законодавства [1, с. 298–299]. Через це дослідження кримінальної відповідальності як за злочини у сфері земельних відносин загалом, так і за злочинні порушення прав на землю зокрема не може претендувати на визнання його повним, всебічним та об'єктивним без вивчення іноземного досвіду кримінально-правової протидії розглядуваним суспільно небезпечним проявам.

Актуальність теми. У цьому аспекті неабиякий науковий інтерес викликає і вивчення досвіду кримінально-правової охорони прав на землю країн так званої групи Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД), з багатьма із яких Україна тривалий час знаходилась в єдиному правовому просторі.

Серед вітчизняних та зарубіжних, передусім російських, науковців, котрі займалися висвітленням обговорюваної проблематики, варто виділити А.Т. Булавінцева, М.О. Манакіна, О.А. Пенязькової, С.Т. Фаткуліна, А.М. Шульги. Та загалом, незважаючи на значущість праць зазначених авторів, маємо констатувати, що у кримінально-правовій доктрині спостерігається брак досліджень, присвячених цій тематиці.

Отже, **метою статті** є аналіз досвіду країн СНД щодо регламентації кримінальної відповідальності за порушен-

ня прав на землю, в результаті чого мають бути визначені напрями подальшого удосконалення вітчизняного кримінального законодавства у вказаній царині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом відповідальність за певні різновиди порушень прав на землю передбачена кримінальними кодексами (далі – КК) дев'яти країн (без урахування України) групи СНД: Азербайджан (ст. 188), Білорусь (ст. 386), Казахстан (ст. 201), Киргизія (ст. 172-1), Литва (ст. 298), Молдова (ст. 193), Таджикистан (ст. 338), Туркменістан (ст. 317-1) та Узбекистан (ст. 229-1).

Як ми бачимо, судячи із порядкових номерів зазначених заборон, у первинних редакціях кримінальних кодексів цілого ряду названих країн (Киргизія, Туркменістан та Узбекистан) приписи щодо відповідальності за порушення прав на землю були відсутні. Однак, як і вітчизняні, парламентарі цих держав з плином часу усвідомили, що ефективна протидія відповідним порушенням земельного законодавства можлива лише за наявності в арсеналі держави ефективного кримінально-правового механізму захисту прав на землю. Так, у КК Киргизії 1997 р. відповідна заборона (ст. 172-1) з'явилась у 2006 р.; у КК Туркменістану 1997 р. (ст. 317-1) – в 2004 р.; у КК Узбекистану 1995 р. (ст. 229-1) – в 1998 р. Як ми пам'ятаємо, КК України від 5 квітня 2001 р. був доповнений нормою про самовільне зайняття земельної ділянки 11 січня 2007 р., тобто більше п'яти років потому з моменту його прийняття.

А от російське кримінальне законодавство розвивалось протилежним шляхом. Йдеться про те, що в чинному КК РФ не знайшлося місця спеціальній забороні, присвяченій кримінально-правовій охороні прав на землю. І це при тому, що в діючому до 1996 р. КК РРФСР 1960 р. містилась

ст. 148-2 «Неправомірне заволодіння чужим нерухомим майном», яка передбачала відповідальність за неправомірне заволодіння чужим нерухомим майном, вчинене з корисливих мотивів, за відсутності ознак викрадення.

Доцільність встановлення кримінальної відповідальності за будь-які порушення прав на землю ставить під сумнів і А.Ф. Івлева. Зокрема, дослідник відзначає, що проблема появи нових форм протиправного заволодіння земельними ділянками громадян та держави не може бути вирішена шляхом криміналізації самовільного захоплення землі [4; 5, с. 515].

Однак останнім часом з вуст більшості представників російської кримінально-правової доктрини все частіше лунають заклики щодо криміналізації найбільш небезпечних різновидів порушень прав на землю.

Так, на думку О.І. Бойцова, включення до КК РФ загальної норми про незаконне заволодіння нерухомим майном забезпечило б надійний захист природних об'єктів від самовільного заволодіння та користування ними (схожу позицію займають І.В. Жеребчиков та О.В. Яковлева) [6, с. 150–151; 7; 8, с. 4].

С.М. Кочой виступає з пропозицією (її підтримує і Н.О. Лопашенко) криміналізувати посягання на власність, які виразились у незаконному проникненні на чужі земельні ділянки, водні та інші об'єкти, території, які охороняються, чи їх самовільному захопленні, що спричинило істотну шкоду [9; 10].

З.М. Мірзаєв та Б.В. Тайлашев вважають доцільним доповнення КК РФ не загальною нормою, в якій би предметом злочину виступало будь-яке нерухоме майно, а спеціальною статтею про самовільне захоплення землі, яку, на переконання правників, слід розмістити у гл. 22 «Злочини проти економічної діяльності» одразу за ст. 170 «Ресстрація незаконних угод з нерухомим майном» [11, 12, с. 81]. Близьку за змістом позицію відстоюють і М.О. Манакін та Ю.В. Попова. Однак, на думку науковців, відповідна заборона має бути розміщена серед деліктів проти власності (ст. 166-1) [13; 14].

А от О.О. Гостев пропонує цілий комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності механізму кримінально-правової охорони прав на землю. Крім передбачення у КК РФ відповідальності за самовільне захоплення земельних ділянок (ст. 170-3), дослідник наполягає і на віднесенні до числа кримінально каранних такого діяння, як «умисна фальсифікація межових знаків чи самовільна протиправна зміна меж земельних ділянок» (ч. 2 ст. 170). Однак остання ініціатива криміналіста, вочевидь, є зайвою, оскільки у сформульованій ним же редакції диспозиції ч. 1 ст. 170-3 поруч із самовільним захопленням та (чи) незаконним користуванням чужою земельною ділянкою згадується і про «фальсифікацію межових знаків», тобто фактично те ж саме діяння, яке фігурує в композиційованій автором ч. 2 ст. 170 КК РФ [15, с. 10–11].

Але поки що російські парламентарі ігнорують позицію наукової спільноти. І тому на сьогодні в російському механізмі боротьби з проявами самовільного зайняття земельних ділянок провідна роль відводиться не кримінальним, а адміністративно-правовим засобам (ст. 7.1 Кодексу РФ про адміністративні правопорушення) [16].

Повертаючись до основного предмета нашого дослідження, маємо зробити важливе застереження. Йдеться про те, що законодавці деяких країн групи СНД не пов'язують антисупільну спрямованість діянь, які ми позначимо як «порушення прав на землю» (у кримінальних кодексах багатьох держав СНД уособленням таких порушень виступає «самовільне зайняття (захоплення) земельної ділянки»), власне із порушенням саме «прав» на землю. Так, якщо в кримінальному законодавстві Азербайд-

жану, Казахстану, Киргизії та Молдови відповідні норми, як і в Україні, розміщені в розділах (главах), присвячених регламентації відповідальності за злочини проти власності, то в Білорусі, Литві, Таджикистані та Узбекистані – серед злочинних деліктів проти порядку управління.

На нашу думку, першопричиною існування цього феномена є сформованість у названих державах відмінних систем відносин власності на землю, що, зокрема, проявляється і в законодавчому закріпленні різного суб'єктного складу цих відносин.

Так, було з'ясовано, що в таких країнах, як Таджикистан та Узбекистан, і досі (з часів Радянського Союзу) збереглася державна монополія на землю. Про це свідчить наділення (в тому числі і на найвищому законодавчому рівні) останньої статусом об'єкта, який перебуває у виключній власності держави (ст. 13 Конституції Таджикистану та ст. 2 Земельного кодексу Таджикистану [17; 18], ст. 16 Земельного кодексу Узбекистану [19]). Незважаючи на проголошення множинності форм власності на землю, домінуюча роль держави в земельних відносинах зберігається і в Білорусі. Серед іншого, на це вказує нормативне закріплення держави як єдиного суб'єкта права власності на землі сільськогосподарського призначення та цілого ряду інших категорій земель (ст. 13 Конституції Білорусі, ст. 12–13 Земельного кодексу Білорусі [20; 21]). Тому й не дивно, що, як і радянський законодавець, законодавці зазначених країн сприймають самовільне зайняття (захоплення) земельної ділянки не як порушення прав на землю, а як посягання на наявну систему державного управління [22; 23; 24].

При цьому ми не можемо залишити поза увагою деяку непослідовність узбецьких парламентаріїв стосовно питання щодо визначення об'єкта аналізованого посягання: якщо вчинене вперше самовільне захоплення земельної ділянки визнається адміністративним проступком проти власності (ст. 60 Кодексу Узбекистану про адміністративну відповідальність [25]), то аналогічні діяння, вчинені після застосування адміністративного стягнення за них, дивним чином «трансформуються» у злочин проти порядку управління. Хотілось би нагадати, що подібною парадоксальністю «відзначається» і чинне вітчизняне законодавство: «просте» (некваліфіковане) самовільне зайняття земельної ділянки визнається адміністративним правопорушенням у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини; тоді як самовільне зайняття земельної ділянки, яке завдало значної шкоди, – злочином проти власності.

Криміналізуювши таке земельне правопорушення, як «незаконна зміна межового знаку землекористування», литовський законодавець також відніс його до категорії злочинів та кримінальних проступків проти порядку управління (ст. 298 гл. XLII КК Литви) [26]. Однак схильні вважати, що, на відміну від розглядуваних вище країн, головною детермінантою цього рішення виступає не сформована система земельних відносин, а тісний зв'язок кримінального права Литви та країн германської групи, у більшості з яких аналогічне за змістом діяння розцінюється як порушення встановленого порядку обігу документів та знаків.

А от парламентарі тих країн, в яких самовільне зайняття земельної ділянки (або інші подібні за змістом діяння) визнається злочином проти власності [27; 28; 29; 30], навпаки, на законодавчому рівні проголошують, по-перше, множинність, по-друге, рівність усіх форм власності на землю (ст. 5 Земельного кодексу Азербайджану [31], ст. 20 Земельного кодексу Казахстану [32], ст. 4 Земельного кодексу Киргизії [33], ст. 3 Земельного кодексу Молдови [34]). При цьому маємо відзначити, що в ч. 3 ст. 6 Конституції Казахстану та ч. 5 ст. 12 Конституції Киргизії

земля все ж таки проголошується власністю (у Киргизії – виключною власністю) держави [35; 36]. Однак відразу за цими конституційними приписами слідує важливе уточнення: земля може знаходитись і в приватній власності. А вже далі відповідне застереження розвивається в положеннях земельного законодавства. Зокрема, незважаючи на згаданий вище конституційний імператив, ч. 1 ст. 20 Земельного кодексу Казахстану вказує на те, що в Казахстані визнаються і рівним чином захищаються державна та приватна власність на землю.

Найбільшою ж оригінальністю відзначається позиція туркменських парламентаріїв, котрі, незважаючи на закріплення та захист на конституційному рівні права приватної власності на землю (ч. 1 ст. 9 Конституції Туркменістану) [37], все ж віднесли самовільне захоплення землі до групи екологічних злочинів (ст. 317-1 гл. 31 КК Туркменістану) [38]. Помилковість такого підходу для нас виглядає очевидною, оскільки при самовільному захопленні землі якраз екологічні властивості останньої найчастіше й не погіршуються. Хибність подібного трактування визнається і в науковій літературі, на сторінках якої відзначається, що розглядуваний злочин перш за все порушує встановлений законом порядок землекористування, тобто порядок управління та порядок економічної та іншої діяльності, а також законні інтереси землекористувачів [39, с. 600]. Іншими словами, дослідники визнають основним безпосереднім об'єктом самовільного захоплення землі управління та / або власність, але аж ніяк не довкілля.

Видасться, що аналізований вище досвід переконує в головному – за умови проголошення в Україні множинності та рівності усіх форм власності на землю, визнання самовільного зайняття земельної ділянки злочином проти власності та розміщення відповідної заборони в розділі VI Особливої частини КК України є абсолютно виправданим кроком вітчизняних законотворювців.

Раніше ми вже писали, що в кримінальному законодавстві більшості країн СНД (Білорусь, Киргизія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), як і в Україні, для позначення назви злочинного порушення прав на землю вживаються термінологічні звороти «самовільне зайняття» або «самовільне захоплення» земельної ділянки (землі). А от у таких державах, як Азербайджан, Казахстан та Молдова, назви відповідних заборон сформульовані за допомогою безпосередньої вказівки на ті цінності, які порушуються зазначеними в диспозиціях діяннями: «Порушення права власності на землю» (ст. 188 КК Азербайджану), «Порушення речових прав на землю» (ст. 201 КК Казахстану) та «Порушення володіння» (ст. 193 КК Молдови).

По-різному визначаються і підстави притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення названих порушень земельного законодавства.

Так, парламентарі Білорусі, Таджикистану та Узбекистану відносять до числа кримінально караних лише ті прояви самовільних дій, які вчинені після застосування адміністративних стягнень за такі ж порушення (адміністративна преюдиція). При цьому, якщо ст. 386 КК Білорусі та ст. 338 КК Таджикистану передбачають кримінальну відповідальність за самовільне «зайняття», то ст. 229-1 КК Узбекистану – за самовільне «захоплення» земельної ділянки. Самовільне ж зайняття (користування) земельної ділянки, як, до речі, й інші прояви порушень права державної власності на землю (вчинення угод із землею, переуступка права спеціального природокористування тощо), узбецькі законодавці, незалежно від попереднього притягнення до відповідальності за такі ж дії, розцінюють як адміністративне правопорушення (ст. 60 Кодексу Узбекистану про адміністративну відповідальність [25]).

Повертаючись до ст. 338 КК Таджикистану, хотілось би зауважити, що вона є єдиною на пострадянському (і не лише) просторі подібною нормою, в якій, як і у ст. 197-1 КК України, окремо передбачається відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки (ч. 1) та самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці, причому незалежно від попереднього застосування адміністративного стягнення (ч. 2).

Кваліфікуючими ознаками як самовільного зайняття земельної ділянки, так і самовільного будівництва таджицький законодавець визнав вчинення таких дій повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 3). При цьому необхідно відзначити, що згідно із приміткою до ст. 338 КК Таджикистану як вчинені повторно мають розцінюватися і ті прояви самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, яким передувало попереднє вчинення не лише аналогічних злочинів, а й діяння, передбаченого наступною за порядковим номером ст. 338-1 КК Таджикистану, в якій йдеться про незаконне надання земельної ділянки. І навпаки, злочин, передбачений ст. 338-1 КК Таджикистану, вважається вчиненим повторно і у випадку попереднього вчинення самовільного зайняття земельної ділянки або самовільного будівництва на ній (ст. 338 КК Таджикистану).

Розглядаючи подібний досвід через призму можливості вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства, ми дійшли висновку, що за умови виправданого (на нашу думку) трактування вітчизняними парламентаріями «самовільного зайняття земельної ділянки» як злочину проти власності, а не проти порядку управління, передбачення відповідної повторності однорідних злочинів виглядає недоречним. І перш за все наша позиція пояснюється саме відсутністю ознак «однорідності» таких діянь, одні з яких порушують право власності (самовільне зайняття земельної ділянки), а інші – встановлений порядок службової діяльності (незаконне надання земельної ділянки). Оцінка ж виправданості самого факту існування окремої норми про кримінальну відповідальність за «незаконне надання земельної ділянки» повинна бути надана в межах написання окремого дослідження.

Раніше нами вже зверталася увага на подібності назв кримінально-правових заборон, передбачених ст. 188 КК Азербайджану та ст. 201 КК Казахстану («Порушення права власності на землю» та «Порушення речових прав на землю» відповідно). Об'єднує названі приписи і те, що в них йдеться саме про самовільне захоплення земельної ділянки. При цьому для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 188 КК Азербайджану достатньо самого факту вчинення самовільного захоплення земельної ділянки або ж «заміни чи засівання земельної ділянки» – діянь, які також фігурують у диспозиції відповідної кримінально-правової норми (формальний склад). А от склад злочину, передбачений ст. 201 КК Казахстану, є формально-матеріальним, адже незаконне проникнення на чужу земельну ділянку (альтернативний самовільному захопленню земельної ділянки спосіб порушення речового права на землю) визнається злочинним лише за умови, що воно спричинило істотну шкоду правам та охоронюваним законом інтересам громадян чи організацій або охоронюваним законом інтересам суспільства чи держави, і було вчинене із застосуванням насильства чи погрозою його застосування або групою осіб, або так, що супроводжувалося незаконним обшуком.

Очевидно, що конструювання обох аналізованих статей наврод чи можна вважати досконалим. Та все ж переконливішою для нас виглядає позиція казахського законодавця, яка продиктована доволі логічним прагненням останнього диференціювати відповідальність за самовільне захоплення земельної ділянки, будь-які його прояви якого

мають тягнути кримінальну відповідальність, та незаконне проникнення (зайняття) на чужу земельну ділянку, яке, за умови відсутності настання зазначених у ч. 1 ст. 201 КК Казахстану наслідків, має розцінюватись як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 136 Кодексу Казахстану про адміністративні правопорушення [40].

А от у Кодексі Азербайджану про адміністративні проступки замість подібного припису про відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки міститься лише норма, яка передбачає відповідальність за самовільне захоплення земель лісового фонду та незаконне користування ними (ст. 70) [41]. Таким чином, азербайджанський законодавець спровокував виникнення парадоксальної ситуації: за самовільне захоплення або незаконне користування землями лісового фонду передбачається адміністративна відповідальність, а от за самовільне захоплення, заміну або засівання земельної ділянки будь-якого іншого призначення – кримінальна.

Неабиякий інтерес викликає і вивчення киргизького досвіду кримінально-правової охорони прав на землю.

Зокрема, аналіз основного складу злочину, передбаченого ст. 172-1 КК Киргизії «Самовільне зайняття чи захоплення земель», дає підстави стверджувати, що саме ця заборона має найбільше спільних рис із відповідними положеннями вітчизняного кримінального законодавства. Окрім іншого, це виявляється в тому, що, як і ч. 1 ст. 197-1 КК України, ч. 1 ст. 172-1 КК Киргизії передбачає відповідальність лише за те самовільне зайняття земельної ділянки, яке спричинило значну матеріальну шкоду, визначену в п. 1 примітки до цієї статті.

Але з іншого боку, аналізована норма має цілий ряд змістовних особливостей, на які варто було б звернути увагу і народним депутатам України при удосконаленні вітчизняного кримінального законодавства.

По-перше, у п. 2 примітки до ст. 172-1 КК Киргизії міститься застереження стосовно того, що особа, яка добровільно звільнила земельну ділянку, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не міститься іншого складу злочину та вона відшкодувала потерпілому шкоду.

По-друге, імпонує те, що киргизький законодавець чітко диференціював відповідальність за самовільне зайняття (ч. 1, покарання – штраф у розмірі 50 розрахункових показників чи потрійний айип) та самовільне захоплення земельної ділянки, тобто умисні дії, направлені на незаконне заволодіння земельною ділянкою із застосуванням насильства чи погрозою його застосування (ч. 2, покарання – позбавлення волі на строк від 1 до 3 років).

По-третє, заслугоує на увагу детальна регламентація відповідальності за групове захоплення земельної ділянки. Зокрема, позитивно слід оцінювати диференціацію кримінальної відповідальності за просту участь у масовому захопленні земельної ділянки (ч. 3, покарання – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років) та організацію (керівництво) незаконного захоплення земельної ділянки (ч. 5, покарання – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років).

На сьогоднішній день серед усіх країн групи СНД найменшим впливом положень радянської правової доктрини відзначаються приписи щодо кримінально-правової охорони прав на землю, які містяться в литовському та молдовському законодавстві.

Так, як зазначалось раніше, ст. 273 КК Литви побудована за взірцем країн німецької групи кримінального права, в яких також передбачається відповідальність за незаконну зміну межового знаку землекористування.

А от молдовський законодавець при формулюванні відповідної заборони (ст. 193 КК Молдови) насамперед спирався на досвід країн італо-іберійської групи. Про це, зокрема, свідчать формулювання назви статті

за допомогою вказівки на термін «володіння»; визнання предметом злочину «нерухомості», а не «земельної ділянки»; і, нарешті, вказівка у диспозиції розглядуваної норми на такі способи незаконного заволодіння чужою нерухомістю, як «вчинене із застосуванням насильства чи погрозою його застосування або ж шляхом знищення чи переміщення межових знаків».

Крім того, на особливу увагу заслугоує той факт, що згідно зі ст. 193 КК Молдови кримінально караним визнається як повне, так і часткове заволодіння чужою нерухомістю. Цим молдовське кримінальне законодавство вигідно відрізняється від чинної редакції ст. 197-1 КК України, буквально тлумачення приписів якої унеможливує притягнення до кримінальної відповідальності за самовільне зайняття частини, а не всієї земельної ділянки.

Згідно із законодавством більшості країн СНД порушення прав на землю тягне за собою одне з таких видів покарань: штраф, громадські, виправні роботи, а також незначні строки позбавлення волі. А от за вчинення кваліфікованих різновидів відповідних діянь, пов'язаних із груповим, повторним, озброєним або насильницьким зайняттям чи захопленням земельної ділянки, здебільшого передбачаються досить значні строки позбавлення волі (від 5 до 8 років у КК Таджикистану (ч. 3 ст. 338) та від 7 до 10 у КК Киргизії (ч. 5 ст. 172-1)).

Висновки. Отже, проведене дослідження засвідчило, що кримінальному законодавству більшості країн СНД відомі приписи, присвячені регламентації відповідальності за ті чи інші різновиди порушень прав на землю. Завдяки комплексному аналізу норм конституційного, кримінального та земельного законодавства країн аналізованої групи було встановлено, що в тих державах, де ще й досі зберігається монополія держави на розпорядження землею (Білорусь, Таджикистан, Узбекистан), самовільне зайняття останньої розцінюється як злочин проти наявної системи державного управління. А от у тих країнах, в яких проголошено множинність та рівність усіх форм власності на землю (Азербайджан, Казахстан, Киргизія, Молдова та, звісно ж, Україна), самовільне зайняття земельної ділянки (або інші подібні за змістом діяння) виправдано визнається злочином проти власності.

З'ясовано, що лише в ст. 338 КК Таджикистану, як і в ст. 197-1 КК України, самовільне будівництво на самовільно зайнятій земельній ділянці визнається самостійним складом злочину, що ставить під сумнів доцільність використання подібного законодавчого конструювання у ст. 197-1 КК України.

А от з точки зору їх можливого врахування під час подальшого удосконалення КК України вартими уваги є положення кримінального законодавства країн СНД, згідно з якими:

– кримінально караним слід визнавати не лише повне, а й часткове незаконне заволодіння земельною ділянкою (Молдова);

– особа, яка добровільно звільнила земельну ділянку, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо в її діях не міститься іншого складу злочину та вона відшкодувала потерпілому шкоду (Киргизія);

– встановлюється диференційована відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне захоплення земельної ділянки й різні форми групового захоплення земельної ділянки (Киргизія).

Список використаної літератури:

1. Хавронюк М.І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн / М.І. Хавронюк // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 298–347.

2. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : [монография] / В.Н. Додонов ; под общ. и науч. ред. С.П. Щербы. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 448 с.
3. Гаухман Л.Д. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики / Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. – М. : Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 1996. – 304 с.
4. Ивлева А.Ф. Земельные отношения как объект уголовно-правовой охраны по законодательству Российской Федерации: теоретические и правоприменительные аспекты : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.Ф. Ивлева. – Нижний Новгород, 2007. – 31 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1277239>.
5. Ивлева А.Ф. Уголовно-правовые средства обеспечения законности оборота земель в России / А.Ф. Ивлева // Материалы докладов XIV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов». – М., 2007. – С. 515–516.
6. Бойцов А.И. Преступления против собственности / А.И. Бойцов. – СПб. : Юридический Центр Пресс, 2002. – 775 с.
7. Жеребчиков И.В. Уголовно-правовые проблемы охраны недвижимого имущества в России : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / И.В. Жеребчиков. – Волгоград, 2006. – 219 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovye-problemy-okhrany-nedvizhimogo-imushchestva-v-rossii>.
8. Яковлева О.В. Уголовная ответственность за регистрацию незаконных сделок с землей : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / О.В. Яковлева. – М., 2011. – 28 с.
9. Кочои С.М. Ответственность за корыстные преступления против собственности по законодательству России : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / С.М. Кочои. – М., 1999. – 343 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/otvetstvennost-za-korystnyeprestupleniya-protiv-sobstvennosti-po-zakonodatelstvu-rossii>.
10. Лопашенко Н.А. Посягательства на собственность / Н.А. Лопашенко. – М. : Норма, Инфра-М, 2012. – 528 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/808712>.
11. Мирзаев З.М. Уголовно-правовые и криминологические проблемы регистрации незаконных сделок с землей (по материалам Республики Дагестан) : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / З.М. Мирзаев. – Махачкала, 2006. – 235 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovye-i-kriminologicheskie-problemy-registratsii-nezakonnykh-sdelok-s-zemlei>.
12. Тайлашев Б. В. Криминализация земельных отношений / Б.В. Тайлашев // Власть: криминологические и правовые проблемы. Российская криминологическая ассоциация. – М., 2000. – С. 77–83.
13. Манакин Н.А. Уголовно-правовая охрана земельных отношений в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Н.А. Манакин. – Нижний Новгород, 2001. – 196 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovaya-okhrana-zemelnykh-otnoshenii-v-rossiiskoi-federatsii>.
14. Попова Ю.В. Уголовно-правовая охрана земли : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ю.В. Попова. – Краснодар, 2004. – 214 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/ugolovno-pravovaya-okhrana-zemli>.
15. Гостев А.А. Уголовно-правовое регулирование ответственности за регистрацию незаконных сделок с землей : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.А. Гостев. – М., 2012. – 27 с.
16. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/cca05db11a87bb3ab6d7f241c59ce1a1a4a981f9.
17. Конституция Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prezident.tj/ru/taxonomy/term/5/112>.
18. Земельный кодекс Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tabiat.narod.ru/LAWDB/1_10.html.
19. Земельный кодекс Республики Узбекистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=149947.
20. Конституция Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=14551>.
21. Кодекс Республики Беларусь о земле [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://etalonline.by/?type=text®num=Nk0800425#load_text_none_1_.
22. Уголовный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://etalonline.by/?type=text®num=NK9900275#load_text_none_1_.
23. Уголовный кодекс Республики Таджикистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375.
24. Уголовный кодекс Республики Узбекистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lex.uz/pages/getact.aspx?lact_id=111457.
25. Кодекс Республики Узбекистан об административной ответственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=97661.
26. Criminal Code of the Republic of Lithuania [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=1118584&p_tr2=2.
27. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
28. Уголовный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252.
29. Уголовный кодекс Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.adviser.kg/document/?doc_id=30222833&mode=all.
30. Уголовный кодекс Республики Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md/ru/331268>.
31. Земельный кодекс Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/mecelleler/torpaq_mecellesi_rus.pdf.
32. Земельный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1040583&doc_id2=1040583#pos=1;-26&pos2=910;-6.5999999999998545.
33. Земельный кодекс Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000980652.
34. Земельный кодекс Республики Молдовы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313324&lang=2>.
35. Конституция Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution.
36. Конституция Кыргызской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа до сайта : http://www.gov.kg/?page_id=263&lang=ru.

37. Конституция Туркменистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/turqmenistan.pdf>.

38. Уголовный кодекс Туркменистана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286#pos=1428;-247.

39. Смирнов А.В. Комментарий к Уголовному кодексу Туркменистана. Постатейный / А.В. Смирнов, К.Б. Калинов-

ский ; под общ. ред. проф. А.В. Смирнова. – Ашхабад : Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2013. – 663 с.

40. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399#pos=1;-323.

41. Кодекс Азербайджанской Республики об административных проступках [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/az/az024ru.pdf>.

